

УДК 343.982

М.В. Кривонос

**СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ В РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ
У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ
РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ**

У статті досліджено організаційні та тактичні особливості проведення судових експертиз у розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Сформульовано криміналістичні рекомендації з підготовки судово-експертних досліджень. Визначено комплекс експертиз, які доцільно призначати в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії. Наведено науково-методичний підхід до дослідження речовин невідомого походження. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення механізму використання інформації, отриманої в результаті досліджень у профілактиці злочинів.

Ключові слова: злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, розслідування, судова експертиза, безпосередні об'єкти експертизи.

Постановка проблеми. Розслідування та судовий розгляд кожного кримінального провадження по злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів потребує проведення комплексу судових експертиз, які значно розширюють можливість сторін провадження та суду в одержанні доказової інформації, що не може бути отримано іншими процесуальними засобами.

Поглиблення експертного пізнання, розширення його потенційних можливостей, творче залучення науково-технічних досягнень у практику експертних досліджень створює реальні умови для пошуку та впровадження оптимальних варіантів вирішення завдань, які виникають у теорії судової експертизи. Накопичений досвід, у тому числі й застосування нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), який містить не тільки успіхи, але й складнощі, зумовив потребу в узагальненні, аналізі та оцінці ефективності здійснення судово-експертного забезпечення розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, підготовку науково обґрунтованих рекомендацій із її вдосконалення.

Результати вивчення судової практики показали, що в багатьох випадках під час призначення експертиз допускалися недоліки, які суттєво знижували доказову значущість відповідних висновків. Це, зокрема, належне пакування та зберігання вилучених об'єктів до їх направлення до експертної установи (24%); несвоєчасність призначення експертиз (19%); неповнота й неточність формулювання питань, поставлених на вирішення експертів (29%); направлення на дослідження не всіх необхідних матеріалів (15%).

Крім того, сьогодні фактично відсутній дієвий механізм віднесення після проведення експертних досліджень у рамках відповідних кримінальних проваджень речовин невідомої природи до категорії аналогів наркотичних засобів.

Тому розгляд питань проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тактичні та організаційні основи проведення судових експертиз у розслідуванні злочинів, у тому числі злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів закладено в працях В. Г. Гончаренка, В. В. Коваленка, В. Я. Колдіна, Н. М. Косміної, Л. М. Костіної, І. Я. Моїсеєнка, М. Я. Сегає, В. О. Снеткова, В. Ю. Шепітька та багатьох інших учених. Проаналізувавши такі рекомендації, вважаємо за доцільне використовувати загальний методологічний підхід до висвітлення місця та ролі судових експертиз щодо розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Водночас технологічні, методичні та організаційні особливості проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях зазначеної категорії потребують подальшої розробки.

Формування цілей. Метою цієї статті є розгляд і конкретизація таких питань:

- систематизація криміналістичних рекомендацій із підготовки матеріалів для експертних досліджень, формулювання експертних завдань;
- визначення комплексу експертиз задля повного дослідження матеріальних слідів-відображень та інших об'єктів у кримінальних провадженнях зазначеної категорії;
- обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення механізму віднесення після проведення експертних досліджень у рамках відповідних кримінальних проваджень речовин невідомої природи до категорії аналогів наркотичних засобів, психотропних речовин.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст.ст. 69, 242-245 КПК України експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (із змінами, унесені згідно з постановою Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009 № 16) зазначено, що «оскільки для встановлення виду, назви і властивостей наркотичного засобу, психотропної речовини, аналога та-

кого засобу, речовини або прекурсору, їх походження, способу виготовлення чи переробки, а також належності наркотиковмісних рослин необхідні спеціальні знання, у кримінальних провадженнях даної категорії обов'язково має бути висновок експерта з цих питань» [1].

Аналіз поняття судової експертизи свідчить, що вона складається з таких стадій: провадження експертизи, основу якої складає власне дослідження, здійснюване експертом, а також призначення й використання, суб'єктами яких є сторони кримінального провадження та суд (суддя). Таким чином, ефективність проведення експертизи припускає поєднання слідчої та експертної діяльності. У цьому процесі можна застосувати криміналістично-технологічний підхід, під яким Т.Б. Радбіль та В.А. Юматов розуміють нерозривно пов'язаний комплекс дій, який забезпечує взаємодію інтелектуальних, матеріальних об'єктів та засобів пізнання (у тому числі технічних засобів) у діяльності суб'єктів при розслідуванні злочинів, спрямований на послідовне проведення дій відповідно до поставленої мети та процедурою їх застосування. Принципи цього підходу полягають:

- у відтворюваності технології незалежно від особистісних якостей суб'єкта діяльності та інших умов її здійснення;
- у поділленні цілого та безперервного процесу на взаємопов'язані процедури; координоване та поетапне виконання процедур, направлених на досягнення шуканого результату;
- в уніфікованості виконання включених у технологію процедур [2, с. 23].

Отже, у визначенні виду та кількості судових експертиз, які підлягають призначенню в розслідуванні кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, пріоритетними мають бути такі завдання, результат вирішення яких забезпечує досягнення нижчезазначених цілей розслідування:

1) установлення предмета злочинного посягання (виду, найменування, кількості, ваги наркотичного засобу, психотропної речовини, прекурсору; ознак спільності їх походження за способом і технологією виготовлення; належності речовин до однієї партії, єдиної за ознаками технології виготовлення, умов зберігання й транспортування; джерела походження сировини тощо);

2) отримання даних про причетність до злочину осіб, які можуть бути використані в їх розшуку та ідентифікації;

3) діагностування стану психіки підозрюваного в момент учинення правопорушення;

4) визначення особистісної характеристики підозрюваного, його соціально-демографічних даних та інше.

Установлення кожної з названих обставин може потребувати проведення комплексу різних досліджень через багатоплановість питань, які підлягають вирішенню в рамках конкретного із вказаних завдань.

Криміналістичні рекомендації з призначення судової експертизи мають включати:

- 1) визначення виду експертизи та експертної установи (експерта);
- 2) визначення черговості проведення судових експертиз, якщо один із той самий об'єкт повинен піддаватися експертним дослідженням;
- 3) підготовку об'єктів та матеріалів кримінального провадження для проведення судової експертизи;
- 4) формулювання запитань експертові;
- 5) матеріально-технічне забезпечення проведення судової експертизи та відшкодування витрат [3, с. 57].

Підготовка матеріалів для проведення судової експертизи, зазвичай, починається з моменту виявлення під час проведення слідчих (розшукових) дій об'єктів дослідження, їх належної фіксації та вилучення [4, с. 199].

При виявленні в незаконному обігу невеликих кількостей наркотичних засобів або інших предметів, транспортування яких не викликає ускладнень, необхідні для проведення експертизи об'єкти надаються в повному обсязі. У випадку значних об'ємів наркотичних засобів або предметів та речовин, які використовуються для їх виготовлення, забезпечується доступ до таких об'єктів відповідних фахівців для відбору необхідних для дослідження зразків, аби в подальшому при оцінці результатів експертизи було можливо обґрунтовано віднести отримані дані до всієї маси об'єктів.

Відібрані для дослідження зразки упаковують із дотриманням вимог, що забезпечують коректність експертного дослідження об'єктів на наявність слідів наркотичних засобів, прекурсорів, не допускають їх псування та пограблення на об'єкти речовин із інших ємностей (пакунків):

- 1) тверді речовини рекомендується пакувати в поліетиленові пакети, мазеподібні та рідинні речовини – у герметичні скляні або полімерні ємності. На ємностях з хімічними речовинами слід указувати, де речовину було вилучено, чи було її переміщено з ємності або зібрано з якоїсь поверхні;
- 2) гострі предмети приводяться до нерухомого стану, аби виключити можливість випадкового уколу при транспортуванні або огляді об'єкту;
- 3) рослинні об'єкти направляються на дослідження зі збереженням усіх вегетативних часток рослини (суцвіть, листя, стеблі, коробочок);
- 4) невисохлі рослинні об'єкти слід пакувати в паперовий матеріал, який допускає випаровування вологи та убереже об'єкти від загинання й знищення. На пакуванні та в супровідних документах слід указати, що поданий на експертизу об'єкт здатен до швидкого загинання.

Для недопущення взаємодії різних хімічних речовин у процесі транспортування та зберігання пакують окремо один від іншого:

- органічні розчинники та ті, що містять їх реакційні суміші;
- кислоти та реакційні суміші з кислотою реакцією середовища;

- реакційні суміші зі щільною реакцією середовища;
- металевий натрій або калій та відповідні суміші (розчинники, у які ці метали додаються для видалення слідів вологи).

Супровідна документація повинна відноситися до кожного окремого зразка та містити достатню інформацію, на підставі якої можна однозначно його ідентифікувати й визначити, які дослідження необхідні.

Якщо в ході розслідування планується проведення декількох різних експертиз, визначається послідовність їх провадження. Суттєву допомогу у вирішенні цього питання має надати спеціаліст відповідного профілю.

Позитивний досвід з цього питання виробили правоохоронні та експертні органи окремих країн-учасниць Європейського союзу. Так, у Нідерландах одним із основних завдань на початковій стадії розслідування злочинів є встановлення найбільш інформативного й придатного для швидкого виявлення осіб, винних у скоєнні злочину напряму експертної роботи. Це стає можливим завдяки отриманню всебічних консультацій від експертів (спеціалістів) різних профілів знань під час їх участі в проведенні слідчих дій. Експерти надають допомогу в оцінці обставин конкретної справи та сукупності наявної слідової інформації, визначають, які види досліджень необхідні та в якій послідовності вони мають бути проведені [5, с. 26-27]. Усі рішення приймаються з огляду на природу об'єктів, що вилучаються, та для запобігання їх пошкодженню чи втраті в процесі дослідження.

Системне бачення завдань та можливостей судової експертизи при її призначенні дозволяє слідчому (прокуророві) правильно сформулювати питання перед експертом із урахуванням перспектив розслідування та застосування спеціальних знань. *Так, при виявленні речовини невідомого походження в підозрюваного в розповсюдженні наркотиків, слідчий ставить перед експертом завдання діагностики (визначення природи речовини).* Водночас він повинен мати на увазі можливості подальших ідентифікаційних експертних досліджень і вжити заходів для виявлення порівняльних зразків у процесі обшуків та оглядів в інших приміщеннях і в інших осіб. Експерт, проводячи розпізнавання й знаючи можливості ідентифікації, у разі виявлення ознак саморобної переробки сировини або особливих умов вирощування, транспортування, зберігання повинен у порядку експертної ініціативи повідомити про це слідчого, прокурора з метою збирання ними відповідних зразків й організації ідентифікаційних досліджень [6, с. 12-18].

При призначенні судово-експертних досліджень необхідно, аби питання, що виносяться на їх вирішення відповідали таким критеріям:

загальні критерії:

1) використання прийнятого понятійно-термінологічного апарата, який виключає непрофесійні терміни (наприклад, «вінчестер»

тощо); 2) чіткість та однозначність формулювання запитань. Експерт не повинен домислювати, про що бажав дізнатися слідчий; 3) виключення питань, дослідження за якими є складовою частиною дослідження з інших питань; 4) виключення питань, які мають довідковий характер; 5) недопустимість питань, які мають правовий характер, виходять за межі компетенції експерта; 6) відповідність питань наявній методичній та технічній базі.

Окремі критерії: 1) питання мають бути направлені на встановлення конкретних обставин розслідуваної події (наприклад, належності вилученої речовини до наркотичної); 2) мінімізація витрат (фінансових, технічних, часових тощо) при вирішенні конкретного завдання дослідження. Якщо одну й ту саму задачу можна вирішити, поставивши різні питання, перевага має бути надаватися тому питанню, яке потребує мінімальних витрат експерта; 3) відповідність питань рівню підготовки та оснащенню експертів тієї експертної установи, якій призначається експертиза; 4) відповідність питань речовим доказам, які подаються на дослідження (наприклад, чи є на представлених об'єктах сліди наркотичних, психотропних речовин, прекурсорів? Якщо так, то яких, та яка їх вага?)

Спираючись на отримані емпіричні дані, результати аналізу судової та слідчої практики, ураховуючи накопичений досвід правоохоронних органів України з розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії, для визначення відповідного комплексу експертиз, які доцільно призначати в кримінальних провадженнях зазначеної категорії інтерес представляють не всі злочини, а лише ті, що відповідають поняттю *незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів*, закріпленому в ст. 1 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [7]. А саме діяння, що пов'язані з порушенням особливого правового режиму обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, тобто – *посів або вирощування снотворного маку чи конопель, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збут, контрабанда, використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів* (ст. ст. 305, 307, 309-311, 320 КК України).

Відмінна особливість виділеної групи діянь полягає в тому, що предметами злочинних посягань виступають – *наркотичні засоби; психотропні речовини; прекурсорі; аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин; снотворний мак і конопля*, а не будь які інші предмети. Розглянуті протиправні дії мають схожі способи підготовки, учинення та приховування, для них притаманні схожі особливості та закономірності утворення слідів та слідових комплексів, характер місць їх концентрації. Знання таких особливостей дає можливість алгоритмізації діяльності слідчого та осіб,

які володіють спеціальними знаннями у відповідних процедурах.

Результати аналізу слідчої практики й літературних джерел [8, с. 236; 9, с. 75; 10, с. 147-160; 11, с. 173], дозволили виділити типовий комплекс судових експертиз, які можуть бути призначені в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії:

1) *Судові експертизи для визначення предмета злочину:*

а) наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; б) сильнодіючих і отруйних речовин; в) біологічні (у частині дослідження рослин (їх частин) для встановлення належності до об'єктів, що містять наркотичні речовини);

2) *Судові експертизи, пов'язані з дослідженням особи підозрюваного:*

а) судово-медичні; б) судово-психіатричні; в) психологічні (комплексні психолого-психіатричні, медико-психологічні тощо);

3) *Судові експертизи, пов'язані з дослідженням слідів, утворених у результаті взаємодії матеріальних тіл будь-якої фізичної природи:* а) криміналістичні дослідження (трасологічні: дактилоскопічна, слідів взуття, транспортних засобів), технічна експертиза документів, почеркознавча тощо); б) ґрунтознавчі; в) одорологічні г) комі'ютерно-технічні та інші.

Поданий комплекс експертиз є певною мірою орієнтовним.

Важливе практичне значення в доказуванні обставин учинення злочинів цієї категорії мають судові експертизи, пов'язані з визначенням предмета злочинного посягання. А найбільше ускладнень під час їх провадження виникає в процесі дослідження речовин невідомого походження та наркотичних засобів, психотропних речовин у сумішах [12; 13; 14].

Існуюча багаторічна практика дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів у системі СЕУ Мінюсту та підрозділів Експертної служби МВС України, сформувала загальноприйнятій єдиний науково-методичний підхід до дослідження речовин невідомої природи з метою їх діагностики, який полягає в ступеневому визначенні речовини невідомого походження, котрого не завжди дотримуються. Сутність цього підходу полягає в тому, що на першій стадії дослідження експерт за візуальними ознаками (кольором, запахом, консистенцією) визначає групу наркотичних засобів (психотропних речовин), до яких може бути віднесено представлений на експертизу об'єкт дослідження і, відповідно до цього, обирає необхідні лабораторні прийоми, методики й відповідне обладнання для проведення експертизи. Експерти, як правило, виділяють дві найбільш поширені групи наркотичних засобів. Перша група – наркотичні засоби, одержувані з речовин рослинного походження (наприклад, конопель, маку снодійного). Друга – це речовини, одержувані в результаті хімічного синтезу.

Особливої уваги вимагає дослідження сумішей речовин. Для виявлення наркотичних засобів (психотропних речовин) у таких об'єктах

експертизи необхідно відокремити наркотично активні компоненти досліджуваної речовини від компонентів, які не мають психоактивних властивостей, установити, що вони не привнесені в суміш із зовні й не є випадковими домішками. Відтак необхідно діагностувати хімічний склад і визначити окремо кількісний вміст наркотично активних компонентів, нейтральних наповнювачів (органічної та неорганічної природи) і спеціально внесених фармакологічно-активних добавок у суміші, що є можливим не в усіх судово-експертних установах через відсутність необхідного обладнання.

При діагностиці наркотичних засобів (психотропних речовин) обов'язковим є таке:

- у всіх досліджуваних об'єктів повинна бути визначена вологість, наявність або відсутність сторонніх домішок (усе це впливає на правильність і точність визначення кількості наркотичного засобу, психотропної речовини, їх аналогу);

- від кожного поданого на експертизу об'єкта, повинна бути відібрана представницька проба. Детально фіксується порядок підготовки об'єктів дослідження, процедура відбору проб (із обов'язковим зазначенням кількості проби, місць їх відбору, того, наскільки відібрані проби, із якими експерт у подальшому проводить маніпуляції, представляли об'єкти дослідження, наскільки вони були для них характерними), застосовані для цього пристосування. Недотримання експертом описаних вимог буде свідчити про порушення об'єктивності експертного висновку;

- у висновку експерта мають бути надані відомості про державну перевірку використовуваного експертом вимірального обладнання та дату її проведення. Експертний висновок, виконаний на обладнанні без належного калібрування, може бути оскаржений у суді за формальними підставами (як доказ, що отриманий з порушенням вимог Закону);

- повинні бути приведені затверджені методичні вказівки, відомчі інструкції, ДСТУ та інші стандарти, за якими проводиться дослідження. Якщо експерт застосовує оригінальну методику, що не затверджена в установленому порядку, то необхідно дати на неї літературне посилання або привести її повний опис (наприклад, Кахановський Ф.М. Міжвідомча методика дослідження наркотичних засобів із рослин конопель та маку снотворного / Кахановський Ф.М., Стальмахович С.І., Мелешко Р.А. – К., 2009. – 78 с.)

- при виконанні експертизи всі проведені з речовинами маніпуляції повинні бути докладно описані та, за можливості, зафіксовані за допомогою фотоапаратури. Недотримання цієї процедури позбавляє будь-якої можливості перевірити й установити достовірність висновків експерта в цілому;

- визначення природи невідомої речовини та її віднесення до категорії наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів має ґрунтуватися на результатах як мінімум двох різних методів дослідження.

Такі методи повинні застосовуватися за схемою, що закладена в конкретній методиці та в чітко визначеній для нього послідовності. Ігнорування означеної вимоги буде ставити під сумнів повноту проведеного дослідження;

- висновок експерта повинен містити загальноприйняті наукові та практичні дані: розрахунки та результати аналізів у вигляді чисельних значень вимірюваних величин, графіки, оригінальні спектри, хроматограми, рентгенограми та інші оригінальні зображення результатів фізико-хімічних експериментів та їх розшифровки (хроматографічні піки, піки іонів, їх інтенсивність, місце розташування, характер прояву), результати порівнянь мас-спектрів, кількісна ймовірність їх збігу. У разі недотримання описаного порядку результати проведених досліджень не будуть уважатися достовірними та такими, що базуються на наукових та практичних даних;

- висновок експерта має ґрунтуватися на положеннях, що дають можливість перевірити обґрунтованість і достовірність зроблених висновків на базі загальноприйнятих наукових і практичних даних;

- висновки експерта повинні бути науково-обґрунтованими і мотивованими, містити повні й правдиві відповіді на поставлені питання;

- остаточна класифікація речовини повинна відбуватися за останньою встановленою ознакою.

Для того, аби виключити помилки при проведенні експертизи, експерт повинен використати як мінімум дві системи методів, кожен із яких повинен підтвердити раніше отримані результати дослідження.

Саме таким має бути загальноприйнятий алгоритм дослідження речовин невідомої природи для правильної й законної діагностики наркотичного засобу, психотропної речовини, прекурсору й визначення його кількості, щоб висновок експерта відповідав вимогам Кримінального процесуального законодавства, Закону України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ «Про судову експертизу» та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Мініюсту України від 08.10.1998 № 53\5.

Це повністю відповідає принципам криміналістично-технологічного підходу як напрямку оптимізації використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів.

Окрему проблему становить процедура віднесення психоактивних речовин невідомого походження до категорії аналогів наркотичних засобів та психотропних речовин, яка нині є недосконалою та трудомісткою. Так, у слідчій практиці фактично виникає ситуація, коли після проведення експертного дослідження об'єктів та встановлення їх належності до аналогів наркотичних засобів, відомості про них направляються до низки інстанцій, котрі, до речі, або ліквідовані, або знаходяться на стадії формуван-

ня. Підсумком є видання відповідної постанови Кабінету Міністрів України про доповнення вже існуючого Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів новим видом. Цей Перелік, як бачимо, узагалі не містить такого терміна як «аналоги наркотичних засобів».

Такий механізм робить фактично неможливим здійснення кримінального провадження та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за ст.ст. 305-309, 313-315, 317, 320 КК України.

Отже, для вдосконалення цього механізму пропонуємо:

- передбачити можливість первинного обліку аналогів наркотичних засобів, психотропних речовин для можливості включення до нього речовин невідомого походження, вилучених із незаконного обігу щодо яких експертним шляхом встановлено подібність хімічної структури, властивостей та психоактивної дії з відповідними характеристиками наркотичних засобів і психотропних речовин;

- у разі отримання відомостей про факт уживання речовини невідомого походження, яка викликає стан наркотичного або іншого токсичного сп'яніння, небезпечного для життя та здоров'я осіб, забезпечити обов'язкове та невідкладне проведення:

1) медичного освідчування осіб, які їх вживали для підтвердження факту перебування під впливом цієї речовини;

2) відповідних експертиз для: а) встановлення хімічної структури, властивостей і психоактивної дії такої речовини, її подібності з відповідними характеристиками контрольованих законом речовин; б) ухвалення експертного висновку про те, чи відноситься досліджувана речовина до категорії наркотичних засобів чи психотропних речовин, або є їх аналогом;

- при віднесенні досліджуваної речовини до аналогів наркотичних засобів, психотропних речовин висновком експерта та невстановлення будь-яких вимог чи заходів контролю за її обігом, забезпечити її включення до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин відразу після провадження експертних досліджень;

- використовувати можливість обліку аналогів наркотичних засобів, психотропних речовин як законної підстави для вилучення відповідних речовин із незаконного обігу та притягнення винних осіб до відповідальності.

Висновки. Дотримання наведених у статті організаційних та тактичних рекомендацій сприятиме доказовій значущості отримуваних висновків, а також профілактиці злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів за допомогою судових експертиз.

Використані джерела:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 16 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних за-

собів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>.

2. Радбиль Т. Б. Язык и метод в современной судебной экспертизе: монография / Т. Б. Радбиль, В. А. Юматов / под ред. А. Ю. Арсфьева. – М. : Юрлитинформ, 2015. – 216 с.

3. Экспертизы в судебной практике: науч.-практ. посіб. / За заг. ред. В. Г. Гончаренка. – [2-ге вид., перероб. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 400 с.

4. Моисеенко И. Я. Назначение судебных экспертиз при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств / И. Я. Моисеенко // Вестник Пермского университета. – 2010. – № 2 (8). – С. 198–206.

5. Довгань А. А. З досвіду роботи Нідерландського експертно-криміналістичного інституту / А. А. Довгань // Експертно-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування злочинів: практика, досвід, проблеми / за заг. ред. І. П. Красюка. – К. : Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, 2010. – Вип. 17. – С. 25–30.

6. Колдин В. Я. Следственно-экспертная ситуация как основа информационного взаимодействия следователя, эксперта и специалиста при производстве следственных действий / В. Я. Колдин // Судебная экспертиза. Научно-практический журнал. – Саратов : Изд-во Саратов. юрид. ин-та МВД России, 2005. – № 2. – С. 12–18.

7. Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.

8. Пущева А. В. Особенности производства экспертизы на первоначальном этапе расследования уголовных дел по преступлениям, связанным с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ / А. В. Пущева // Проблемы в российском законодательстве. – 2009. – № 1. – С. 236–237.

9. Клевцов В. В. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ: монография / В. В. Клевцов, С. А. Тишков. – Орел : ОрЮИ МВД России, 2012. – 158 с.

10. Когосов А. П. Формы использования специальных знаний при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов : [монография] / А. П. Когосов, А. В. Петров. – М. : Юрлитинформ, 2012. – 200 с.

11. Стригун Д. Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення розкриття та розслідування контрабанди наркотичних засобів : дис. канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д. Ю. Стригун. – К. : НАВС, 2011. – 279 с.

12. Данышина К. М. Дослідження наркотичних, сильнодіючих, отруйних, лікарських засобів та психотропних речовин в алкогольних і безалкогольних напоях методом тонкошарової хроматографії із застосуванням скринінгу / К. М. Данышина // Теорія та практика судової експертизи і криміналіс-

тики : збірник наукових праць / ред. кол. : М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 13 – С. 318–323.

13. Петюнин Г. П. Использование новых реактивов – проявителей при исследовании некоторых психотропных препаратов методом хроматографии в тонких слоях сорбента / Г. П. Петюнин, А. В. Чубенко, Н. В. Кузенко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць / ред. кол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 13– С. 300–305.

14. Ахмедова Р. К. Использование метода ВЭЖХ-МС для анализа наркотических средств и психотропных веществ / Р. К. Ахмедова, Н. В. Кораблева, М. У. Абдуллаева // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: збірник наукових праць. ред. кол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2013. – Вип. 13 – С. 305–312.

Кривонос М.В. Судебные экспертизы в расследовании преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров

В статье исследуются организационные и тактические особенности использования специальных знаний при проведении судебных экспертиз в расследовании преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Уделено внимание криминалистическим рекомендациям по подготовке материалов для экспертных исследований. Определен комплекс экспертиз, которые целесообразно назначать по уголовным производствам рассматриваемой категории. Приведены основные положения научно-методического подхода по исследованию веществ неизвестного происхождения. Обоснованы предложения по совершенствованию механизма использования информации, полученной в результате экспертных исследований в профилактике преступлений.

Ключевые слова: *преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров, расследование, судебная экспертиза.*

Kryvonos M.V. Judicial expertise in investigation of crimes related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors

The article deals with the organizational and tactical features of using special knowledge in conducting forensic examinations in the investigation of crimes related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

Shows the principles and benefits of forensic-technological approach in conducting forensic examinations. Highlight investigation priorities that can be addressed through a forensic examination.

Attention is paid to the guidelines for the preparation of forensic materials for expert studies which include: 1) identification of the type examination and expert institutions (expert); 2) determine the order of judicial examination if one and the same object shall be subjected to expert research; 3) training facilities and materials of the criminal proceedings for judicial review; 4) formulation of expert questions

indicating the general and specific criteria; 5) logistics forensic examination and reimbursement of expenses of expert formulation problems.

Based on the empirical data, the results of the judicial and investigative practice, the experience of Ukraine law enforcement agencies to investigate crimes investigated categories defined by the complex forensic examination, which should be administered in this category of criminal proceedings: 1) Judicial examination for definition of the crime; 2) Judicial expertise related to research a person suspected; 3) Legal expertise related to research traces formed in the interaction of material bodies of any physical nature.

Shows the scientific and methodical approach to the study of substances of unknown nature for the purpose of diagnosis and investigation of narcotics, psychotropic substances in mixtures. Been position concerning the possibility of improving the procedure of classifying psychoactive substance of unknown origin categorized analogues of narcotic drugs and psychotropic substances.

Key words: *crimes related to narcotic drugs, psychotropic substances, precursors, investigation, expertise forensics.*

УДК 343.37:334.72

В.В. Лисенко,
Г.М. Курілов

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сучасний стан, який склався в Україні з поширенням підроблених та фальсифікованих товарів. Визначено умови, що сприяють поширенню незаконного обігу товарів та запропоновано шляхи протидії правопорушенням.

Ключові слова: *незаконний обіг товарів; фальсифікація товарів; підробка товарів; умови, що сприяють поширенню незаконного обігу товарів; шляхи протидії вчинення незаконного обігу товарів.*

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні запроваджуються сучасні технології виробництва товарів, більше уваги приділяється якості продукції та її безпечності для споживання, але залишається багато невіршених проблем як організаційного, нормативно-правового, так і технологічного характеру. До процесу виробництва та реалізації товарів споживачам долучилася значна кількість суб'єктів господарювання, які в більшості випадків, не мають ні досвіду роботи, ні матеріальних, ні технічних можливостей для виробництва, зберігання та реалізації товарів споживачам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останні роки в Україні захищено кандидатські дисертації (Швель Н.Л. (2003 р.), Берзін П.С. (2004 р.), Тропін В.В. (2004 р.), Мінаєв М.М. (2005 р.) Кириченко І.В (2009 р.), Кравченко А.Г. (2010 р.), які стосувалися проблем кримінальної відповідаль-